

Fedor İvanoviç Buslayev'in Hayatı ve Fikirleri Üzerine

DOÇ. DR. HANİFE ERDOĞAN YAŞARSOY*

Öz

Rus filolog kimliğiyle ön plana çıkan Fedor İvanoviç Buslayev, halk kültürü, edebiyat, mitoloji ve sanat tarihi alanında yaptığı çalışmalarla tanınan bir bilim insanıdır. Buslayev, dilbilimde mantıksal yaklaşımın temsilcisi olarak bilinir. O, Rus dili, halk edebiyatı ve görsel sanatlar arasındaki etkileşimleri geniş bir perspektiften inceler. Moskova Üniversitesi'nde 30 yıl boyunca Rus dili ve Edebiyatı kürsüsünü yöneten Buslayev, eğitim ve sanat alanlarında öncü çalışmalar yapar. Bu makalede, Fedor İvanoviç Buslayev'in (1818-1898) hayatı, eserleri ve fikirleri üzerine bilgi verilmesi amaçlanır. Bu amaç doğrultusunda Buslayev'in kendi yazdığı kaynaklar ile Buslayev ve eserleri hakkında yazılan çalışmalar irdelenir. Bu bağlamda çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılır. Bu çalışmada, Buslayev'in eğitimci kimliği, akademik başarıları ve çeşitli disiplinlere olan ilgisi vurgulanır.

Anahtar sözcükler: Fedor İvanoviç Buslayev, dilbilim, edebiyat, sanat tarihi, mantıksal yaklaşım

ON THE LIFE AND IDEAS OF FEDOR IVANOVICH BUSLAEV

Abstract

Fedor Ivanovich Buslayev, who came to the forefront as a Russian philologist, is a noted scientist with his studies in the fields of folk culture, literature, mythology and art history. Buslaev is known as a representative of the logical approach in linguistics. He examined the interactions between the Russian language, folk literature, and visual arts from a broad perspective. He led the Department of Russian Language and Literature at Moscow University for 30 years and made pioneering contributions in the fields of education and art. This article aims to provide information on the life, works, and ideas of Fedor Ivanovich Buslaev (1818-1898). To this end, both Buslaev's own writings and studies about Buslaev and his works were examined. In this context, the descriptive analysis method was used in the study. The study highlights Buslaev's identity as an educator, his academic achievements, and his interest in various disciplines.

Keywords: Fedor Ivanovich Buslaev, linguistics, literature, art history, logical approach

* Kastamonu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, E-posta: h.erdogan@kastamonu.edu.tr; ORCID: 0000-0002-2760-765X

GİRİŞ

Rus filolog Fedor İvanoviç Buslayev (1818- 1898), halk kültürünü inceleyen yenilikçi bir eğitimci olarak adından söz ettirir. Dilbilimin yanı sıra Buslayev edebiyatçı kimliği ile de ön plana çıkar. Ayrıca Slav dil bilimi tarihini, Y. Dobrovski, F. Bopp, Y. Grimm, A. H. Vostokov gibi isimlerle birlikte çalışarak karşılaştırmalı dilbiliminin öncüsü olur (Nikitin, 2018, s. 181). Buslayev, otuz yıl boyunca Moskova Üniversitesi'nde Rus Dili ve Edebiyatı Kürsüsünü yönetir. Bilimler Akademisi'nin asil üyesi olarak seçilir, Moskova Üniversitesi'nde "Zatî Profesör" unvanını alır. Rus Edebiyatı Doktoru ile Sanat Kuramı ve Tarihi Doktoru unvanlarını elde eder. Bununla birlikte Petersburg, Kazan ve Odessa Üniversitelerinde, Kazan Tarih ve Arkeoloji Derneğinde, Petersburg Arkeoloji Derneğinde, Moskova Etnografya Derneğinde, Fransız Dilbilim Derneğinde ve diğer birçok kurumda onur üyesi olarak kabul görür (Obraztsova, 2008, s. 12). Buslayev, dilbilimden edebiyata, tarihten arkeolojiye kadar farklı disiplinlere ilgi duyan, inceleyen, araştıran donanımlı bir bilim insanı olarak karşımıza çıkar.

Buslayev, folklor, edebiyat, ikonografi, mimari, resim vb. olmak üzere farklı sanat türlerinde benzer ruhsal süreçleri ortaya çıkarmak için karşılaştırmalı analiz kullanır (Zlobina, 2008, s. 69). Buslayev, dilbilgisinde mantıksal yaklaşımın bir temsilcisidir. Onun çalışmaları günümüze kadar önemini korur. Buslayev, halk edebiyatının, yazılı eserlerin, edebiyatın ve görsel sanatların etkileşimini ayrıntılı bir şekilde inceler (Obraztsova, 2008, s. 12). Buslayev, yaptığı araştırmalarda incelediği kaynakları geniş bir perspektiften ele alarak analitik ve kapsamlı bir araştırma yöntemi kullanır.

Dilbilimci, halk bilimci, edebiyatçı ve sanat tarihçisi kimlikleri ile ön plana çıkan Buslayev, Rus mitoloji okuluna da başkanlık eder (Rarenko, 2019, s. 117). Ayrıca söz konusu tüm bu alandaki çalışmaları yalnızca Rusya'da değil, yurt dışında da geniş çapta tanınır (Obraztsova, 2008, s. 19).

Bu çalışmanın çıkış noktasını Aleksander Veselovski, Vsevolod Miller, Aleksey Şahmatov, Ivan Jdanov, Aleksey Sobolevski ve Nikodim Kondakov gibi ünlü Rus bilim insanlarını yetiştirmeyi başaran Fedor İvanoviç Buslayev'in yaşamı ve eserleri üzerine ülkemizde bir çalışma yapılmamış olması oluşturur. Bu merakla ortaya çıkan çalışmamız "Giriş", "F.İ. Buslayev'in Yaşamı" ve "F.İ. Buslayev'in Eserleri ve Fikirleri Üzerine" başlıklarından oluşur. Bu çalışmada Buslayev'in şahsiyetinin oluşumundaki dönüm noktaları ve hayatını adadığı çalışmaları ve eserleri hakkında bilgi verilmesi amaçlanır. Bu amaç doğrultusunda ise Buslayev'in kendi yazdığı kaynaklar ile Buslayev ve eserleri hakkında yazılan çalışmalar irdelenir. Bu bağlamda çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılır.

1. FEDOR İVANOVIÇ BUSLAYEV'İN YAŞAMI

Fedor İvanoviç Buslayev 1818 yılında Penza kentinde dünyaya gelir. Buslayev beş yaşına geldiğinde, babası ağır bir şekilde hastalanarak 1823 yılında vefat eder. Babasının ölümünün ardından Buslayev'in tüm bakımını annesi üstlenir ve karakterinin şekillenmesinde büyük ve olumlu bir etki yaratır. Annesi tüm zamanını onun eğitime ve yetiştirilmesine adar. Buslayev de annesini hayatı boyunca hep güzel anar (Rarenko, 2019, s. 117). Varlıklı bir ailede dünyaya gelen Buslayev, babasının vefatının ardından maddi yaşamını şöyle özetler: "Annem, babasından, yani

büyükbabamdan miras kalan köle hizmetçilere sahipti. Dul kaldığında hem kendine yeterli olan hem de refah yaşamımızı sağlayan iyi bir mal varlığına sahipti." (Buslayev, 1987, s. 52). Annesi her ne kadar hayatını oğlu Buslayev'e adanmış olsa da Buslayev'in erken yaşta babasını kaybetmesi onun hayatında farklı ve olumsuz bir etki bırakır.

Akıllı, girişken ve kararlı bir kadın olan Buslayev'in annesi, sistematik bir eğitim almamış olmasına rağmen çok okuyan bir kadın olarak karşımıza çıkar. Buslayev'in kendisinin de kabul ettiği üzere, annesi, edebiyatla ilgili çalışmalarında ona gerçek bir rehber olur (Rarenko, 2019, s. 118). Buslayev, Penza'da annesiyle yaşadığı evi anlatırken içindeki samimi ortamı "Anılarım" (Мои воспоминания) adlı eserinde şöyle tarif eder: "Evimiz asma katıydı ve sahil yoluna bakan bir bahçeye açılıyordu. Bahçede çiçek tarlalarının arasında kumla kaplı yollar vardı; tel örgüler boyunca alçak boylu yasemin ve lavanta çalıları yükseliyordu. Evimizin ön kısmı bir salon ve oturma odasından oluşuyordu; bu oda, annemle benim için hem oturma hem de çalışma odasıydı. Burada birlikte kitap okur veya ben ders çalışırken annem bir şeyler yapardı." (Buslayev, 1897, s. 50). Annesiyle birlikte kitap okuması Buslayev'in daha sonra edebiyatla da yakından ilgilenmesine temel hazırlar.

Erken yaşta dul kalan annesinin 1825 yılında ikinci kez evlenmesi sonucu Buslayev üvey babasıyla yaşamaya başlar. Ancak bu evlilik başarısız olur. Buslayev üvey babasıyla yaşamaya başladığı süreci şöyle ifade eder: "Üvey baba sadece içki içiyordu, haftalarca ortadan kayboluyordu ve eve deli gibi dönüyordu, sonunda da annemin tüm mal varlığını tüketti." (Buslayev, 1897, s. 56). Öz babasının vefatından sonra annesi oğlu ile birlikte huzurlu iki kişilik yaşamı kurar, ancak daha sonra hayatlarına üvey baba girmesi hayatlarını zorlaştırır ve bu durum onlar için ikinci yıkım olur.

Oğlunun mutluluğu için sıkıntılara katlanmayı göze alan annesi, Buslayev'in iyi bir eğitim almasını sağlar. Buslayev, evde özel eğitim alır (Obraztsova, 2008, s. 12). Üvey babasının içki düşkünlüğü, mal varlığının yok olması ve yoksulluk, Buslayev'in çocukluğunda derin iz bırakır, ancak bu durum, onu kötümserliğe sürüklemeyi başarır. Buslayev'in kendi itirafına göre, ona sadece utangaç, çekingen ve temkinli bir kişilik kazandırır (Rarenko, 2019, s. 119). Aslında tüm bu yaşadıkları -erken yaşta babasını kaybetmesi, annesiyle yaşadığı hayatı ve üvey babanın hayatına girmesi- Buslayev'i Buslayev yapan unsurlardır.

Buslayev, 1828 yılında bir yıl süren hazırlık okulundan sonra Penza gimnaziumuna kayıt yaptırır (Rarenko, 2019, s. 119). Burada geleceğin ünlü Rus edebiyat eleştirmeni V. G. Belinski'yi tanıma fırsatı bulur (Obraztsova, 2008, s. 12). Rusça dersleri veren Belinski'nin, Buslayev'in dil ve edebiyat konusundaki görüşlerinin temelini oluşturmaya etkisinin büyük olduğu düşünülür (Rarenko, 2019, s. 120). 1833 yılında Buslayev, gimnaziumu tamamlayıp bir yıl boyunca kendini Yunanca ve Latince öğrenmeye adanır. Ardından 1834 yılında Moskova'ya gelir (Rarenko, 2019, s. 122). Buslayev, felsefe fakültesinin filoloji bölümüne girer, ciddi şekilde dil, edebiyat ve tarih üzerine çalışır. Buslayev'in, üniversite sınavını başarıyla geçmekten başka çaresi yoktur; zira bu, sadece kabul edilmek değil, aynı zamanda devlet burslu öğrenci olarak kabul edilmek anlamına gelir (Obraztsova, 2008, s. 14). Üniversite hayatı boyunca Buslayev'in üzerinde büyük etki yapan isimlerin başında M.P. Pogodin, S.P. Şevıryov ve I.I. Davidov gelir. Pogodin'in tavsiyesiyle Buslayev, J. Grimm'in "Almanca Grameri" ile tanışır. Genç Buslayev, çalışkanlığı ve sabrı ile tanınan

bir şahsiyettir. Bilimle büyük bir hevesle ilgilenen Buslayev, azimli ve istikrarlı bir şekilde çalışarak, tanınmış profesörlerden gelecekte iyi bir bilim insanı için gerekli olan en değerli bilgileri edinir. Herhangi bir materyali dikkatlice inceleme, birincil kaynakları kullanma, seçilen konu üzerindeki yerli ve yabancı literatürü inceleme gibi kısacası bilimsel çalışmanın metodolojisini ve tekniklerini tüm incelikleriyle öğrenmeyi başarır (Rarenko, 2019, s. 122). Buslayev, 1838 yılında Moskova Üniversitesini bitirir. 1847 yılından itibaren ise aynı üniversitede Rus Dili ve Edebiyatı kürsüsünde ders verir. 1861 yılından profesör olur (Kondraşov, 2009, s. 85).

Buslayev'in hayat ve bilim yolculuğunda önemli etki yaratacak bir diğer husus ise Sergey Grigoryeviç Stroganov'un ailesiyle Batı Avrupa'ya (İtalya'nın yanı sıra Almanya ve Fransa'ya da) yaptığı seyahattir. Bu seyahat ona dünya sanatının, özellikle antik sanatın, mükemmel eserleriyle tanışma fırsatı sunar, ayrıca genç bilim insanının bilimsel görüşleri ve ilgi alanları üzerinde büyük bir etki yaratır (Rarenko, 2019, s. 125). Bu dönemde antik sanata ilgi duymaya başlayan Buslayev, arkeoloji ile antik resim üzerine çalışmalar yapar. Buslayev bu süreci "Anılarım" (Мои воспоминания) adlı eserinde şöyle dile getirir: "Kahvaltı ile öğle yemeği arasındaki serbest saatlerimi her gün müzede geçirirdim, tatiller dışında ve akşamları o gün öğrendiğim şeyler hakkında notlar alırdım: sanki Moskova Üniversitesi'nde dinlediğim dersleri hazırlıyormuşum gibi gelirdi" (Buslayev, 1897, s. 195). Buslayev, Avrupa'yla, Avrupa'nın harika müzeleriyle, resim galerileriyle ve mükemmel kütüphaneleriyle canlı canlı tanışma fırsatı bulur. Sadece kitaplar ve profesörlerin dersleri aracılığıyla tanıdığı bu yeni dünyayı hayranlıkla seyretme, okuma, inceleme ve sindirme imkânını elde eder. İtalya'da gördüğü ve düşündüğü birçok şey, daha sonra Avrupa sanatı üzerine yaptığı araştırmalarına dâhil olur. Buslayev, Batı Avrupa'yı - Almanya, Fransa ve İtalya - seyahat etmiştir. Bu seyahatler, ona dünya sanatının, özellikle de antik sanatın özgün örneklerini görme fırsatı sunar (Obraztsova, 2008, s. 17). Bununla birlikte Buslayev'in Abbe Marchi ile tanışması da sanat hayatına olumlu etki bırakır. Abbe Marchi, zengin bir Roma antikaları koleksiyonuna, özellikle Etrüsk eserlerine sahip Kircherian Müzesinin yöneticisidir ve ayrıca çok geniş bir eski Roma madeni paraları koleksiyonuna sahiptir. Buslayev, burada, yeni çağın ilk bin yılında İtalya'da yaşayan eski kabilelerin bronz eserlerini ve ünlü Roma mezarlarının zindanlarını dolduran erken Hristiyan sanat eserlerini inceleme imkânı bulur (Obraztsova, 2008, s. 17). Tüm Avrupa'da edindiği deneyim ve gözlemler Buslayev'in akademik yaşantısına olumlu bir şekilde yansır.

Erken yaşta babasını kaybeden Buslayev, hayatı boyunca genç bir bireyin neye ihtiyacı olduğunu iyi anlar ve bunun sonucunda öğrencilerle ilişkileri hep sıcak ve güven dolu olur. Buslayev'in demokratik eğilimleri gençleri kendisine çeker. Buslayev'in pedagojik çalışmaları oldukça verimli olur. Aleksander Veselovski, Vsevolod Miller, Aleksey Şahmatov, Ivan Jdanov, Aleksey Sobolevski ve Nikodim Kondakov gibi ünlü Rus bilim insanlarını yetiştirmeyi başarır. Ayrıca Alexander Kirpiçnikov, Aleksander Kotlyarevski, Vasiliy Klyuçevski gibi isimleri de eğitir (Obraztsova, 2008, s. 18). Tüm bu açıklamalar ışığında Buslayev'in büyük isimlere hocalık ettiği ve onların hayatlarına dokunduğunu söylemek mümkündür.

1881 yılında, 1 Mart olaylarından 'hemen sonra, üniversitelere yönelik yeni baskılara denk gelmeden, Buslayev sağlık durumunun kötüleşmesi nedeniyle emekli olur. 30 yıl boyunca yönettiği bölümü bırakır ve tüm enerjisini "Rusya'nın Yüz Apokalipsi: XVI–XIX. Yüzyıllara ait Rus El Yazmalarındaki Yüz Apokalipslerinin Görsellerinin Derlemesi" (Русский лицевой апокалипсис, свод изображений из лицевых апокалипсисов по русским рукописям XVI – XIX веков) (1884) adlı kapsamlı araştırmasını tamamlamaya yönlendirir. Bu çalışma, ona uluslararası ün kazandırır (Obraztsova, 2008, s. 16). Buslayev'in sağlık sorunları onun çalışmasına engel olmaz ve araştırmalarına kendi imkânları dâhilinde devam eder.

1887 yılında, henüz 70. yaş gününden önce Buslayev, sol gözündeki görme bozukluğunun kötüleştiğini fark eder. Göz doktoruna gitmesi de bir sonuç vermez ve kısa süre içinde diğer gözü de görmemeye başlar. Buna rağmen 1888 yazında Buslayev, Rus dili grameri üzerine olan ders kitabının yeni bir baskısını kendi başına hazırlar, eklemeler ve değişiklikler yapar. Bu, alan yazınına kazandırdığı son çalışmasıdır. 1888–1889 kışında görmesi o kadar zayıflar ki, doktorlar Buslayev'in okumasını yasaklar. Buslayev, Haziran 1897'de, Moskova'nın Lyublino köyündeki yazlığına gittikten sonra, kısa süre içinde tamamen yatağa düşer ve 31 Temmuz'da hayatını kaybeder. Buslayev, Moskova'daki Novodeviçiy Manastırı'na gömülür (Rarenko, 2019, s. 148-149). Sürekli çalışarak, emek vererek geçen bir hayatın ardından geriye alan yazınında hala önemini koruyan eserler kalır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde bu eserlerinden ve fikirlerinden bahsedilecektir.

2. FEDOR İVANOVIÇ BUSLAYEV'İN FİKİRLERİ VE ÇALIŞMALARI ÜZERİNE

Buslayev'in, erken dönem eserlerinin başında "Ana Dilin Öğretimi Üzerine" (О преподавании отечественного языка) (1844) ve "Hristiyanlığın Slav Dili Üzerindeki Etkisi. Ostromirovo İncil'i Üzerine Dil Tarihi Denemesi" (О влиянии христианства на славянский язык. Опыт истории языка по Остромирову евангелию) (1848) adlı çalışmaları gelir. O, bu tür "sade" metinlerde gizlenen yüksek manevi güç ve halkın akli hakkında defalarca söz eder. Şarkılar, atasözleri, eski şiirler, efsaneler gibi sözlü ifadeler onun için her zaman, atalarının mitolojik bilincine nüfuz ettiği, duygusal deneyimlerini ve ahlaki arayışlarını yakaladığı, geçmiş zamanların imgelerini gördüğü kaynaklar olur (Nikitin, 189). Böylelikle Buslayev'in halk kültürüne, mitolojiye, edebiyata olan ilgisinin ortaya koymuş olduğu ürünler alan yazınında kendini gösterir.

Buslayev, eğitim alanına da önemli katkılarda bulunur. Buslayev, eğitim materyalleri ve metodolojik kılavuzlar hazırlar, mevcut ders kitapları hakkında yorumlar yapar. "Rus Dili Ders Kitabı" ile yıllarca okulda öğretim yapılır. Dil öğretiminde bilimsel yöntemlerin kurucusudur. "Ana Dilin Öğretimi Üzerine" adlı kitabı, okul eğitim sisteminin yenilenmesinin başlangıcı olarak kabul görür (Obraztsova, 2008, s. 18). Yıllar boyunca Buslayev öğretim faaliyetini bilimsel çalışmalarla uyumlu bir şekilde sürdürür. "Ana Dilin Öğretimi Üzerine" (Moskova, 1844. Cilt 1-2) adlı çalışması uzun yıllar boyunca Rusça öğretmenliği yapmasının bir sonucu ve ürünü olarak ortaya çıkar. Bu çalışmanın 335 sayfalık birinci bölümü, 'Pedagoji İlkeleri' başlığını taşır ve didaktik konulara ayrılır.

¹ Rus Çarı II. Aleksandr'ın "Halkın İradesi" (Народная Воля) örgütü tarafından suikast düzenlenir. Yerine geçen III. Aleksandr otokratik otoritenin gücüne ve doğruluğuna olan inançla ülke yönetimini üstlenmiştir (Nikanorova, 1991, s.11, 148).

Bu bölüm, okuyucuları ana dilin öğretimine yönelik çağdaş görüşlerle tanıştırır, Batı Avrupa ülkelerinde geliştirilir ve uygulanmış çeşitli öğretim yöntemlerini sunar, bilimsel-pedagojik ilgi alanlarına giriş yapar (Rarenko, 2019, s. 127-128).

Rus dili üzerine yaptığı çalışmalarda karşılaştırmalı-tarihsel yöntemi savunan Buslayev, "Ana Dilin Öğretimi Üzerine" adlı eserde, sadece yenilikçi bir pedagojik yaklaşım sergilemekle kalmayıp, aynı zamanda büyük bir dilbilimci olarak da öne çıkar. Rus filolog, bu çalışmasında dil ile edebiyat arasındaki bağlantıyı vurgular. Eser, Rus dilbilgisi ve üslubu üzerine materyaller de içerir. Buslayev, Rus edebi dilinin tarihine dair çeşitli denemeler sunarak, "dil yoluyla halkın tüm yaşamının ifade edildiğini" gösterir. Kitap, yazılı belgeler ve halk konuşmaları arasından toplanan değerli materyalleri bir araya getirir ve dilin tarihsel gelişimi boyunca tüm yönlerinin incelenmesi gereğini ortaya koyar. Buslayev'e göre, modern dil, yüzyıllar süren tarihsel bir hareketin sonucudur ve onu anlamak için, yakın ve uzak atalarımızın nasıl konuştuklarını bilmek gerekir. Bu nedenle, dilin anıtlarını incelemek önemlidir (Obraztsova, 14-15). "Ana Dilin Öğretimi Üzerine" adlı kitabında Buslayev, sadece okulda ana dilin öğretimindeki görevleri, yöntemleri ve somut teknikleri açıklamakla kalmayıp aynı zamanda öğrencilerin yeteneklerini geliştirme ve kültürel seviyelerini artırma amacıyla ana dilin öğrenilmesini etkili bir araç haline getirmek için çeşitli pedagojik düşünceler sunar. Yıllar sonra akademisyen A.A. Şahmatov, bu çalışmayı "yeni bilimin temeli" olarak nitelendirir ve mütevazı bir lise öğretmeninin nasıl bu kadar kapsamlı bir şekilde Rus dili biliminin ve öğretiminin içeriğini ele alabildiğini, gelecek nesil öğretmenler ve dilbilimcilerin izlemesi gereken yolları belirlediğini hayretle belirtir (Obraztsova, 2008, s. 15). Buslayev, ana dil öğretiminde skolastik düzene karşı çıkar (Kondraşov, 2009, s. 85). Bunun üzerine düşüncesini şu cümlelerle ifade eder: "Hâlâ kendi dilimizi Latin ve Yunan dillerine benzer şekilde hazırlanmış dilbilgileri üzerinden öğreniyoruz; dolayısıyla, bir yandan dilbilimsel unsurlardan eksik, diğer yandan özellikle ayrıntılı kurallarda fazla bilgi içeren bir durumdayız." (Buslayev, 1941, s. 31). Ardından Batı Avrupa ülkelerinde (öncelikle F. Bopp, Ya. Grimm ve V. Humboldt'un çalışmalarıyla) Rus okuyucuları karşılaştırmalı tarih dilbilimi çalışmalarıyla tanıştırır (Kondraşov, 2009, s. 85). Buslayev dilin, kültürü ve halk yaşantısını özetlediğinin altını çizerek dilin tarihsel gelişiminin incelenmesinin önemini vurgular.

Buslayev'e göre, dil öğretiminde öğrencinin okuduğunu veya duyduğunu anlayabilmesi için onun kişiliğini göz ardı etmemek gerekir. Buslayev "Anadil, her bireyin kişiliğiyle o kadar iç içe geçmiştir ki, onu öğretmek aynı zamanda öğrencinin ruhsal yeteneklerini de geliştirmek anlamına gelmektedir" der. Buslayev'in kitabının ikinci bölümü tam olarak Rus edebi dilinin tarihiyle ilgili ilginç materyalleri içerir: Rusça kelimelerin ve biçimlerin diğer Slav dilleriyle karşılaştırılması ve açıklanması, en önemli kelimeler ve kavramlar üzerine stilistik ve etimolojik notlar, ödünclemeler, arkaik terimler vb. Sonuç olarak bu kitap, dil olgularına tarihsel yöntemle araştırma uygulamasının mükemmel bir örneği olur. Öncelikle Rus dili tarihiyle Rus halk tarihi arasındaki bağlantı gösterilir (Kondraşov, 2009, s. 86). Ana dil ile kişiliğin ve ruhsal yetilerin birbirine sarmal şekilde bağlı olduğunu ve dil öğretimi aşamasında bu durumun önemli bir unsur olduğunu tespit eder.

1850'lerin başında Buslayev, 24 Aralık 1848 tarihinde yüksek derecede onaylanan askeri eğitim kurumları öğrencilerinin eğitimi için talimatnameye dayanarak iki büyük eser hazırlamayı düşünür:

ilki daha sonra “Rus Dili Tarihsel Grameri Üzerine Deneme” (Опыт исторической грамматики русского языка) (1858) adıyla yayımlanır, ikincisi ise “Kilise Slav ve Eski Rus Dillerinin Tarihsel Antolojisi” (Историческая хрестоматия церковнославянского и древнерусского языков)(1861) adıyla ortaya çıkmıştır (Nikitin, 2018, s. 182). “Kilise Slav ve Eski Rus Dillerinin Tarihsel Antolojisi” bir eğitim kılavuzu olarak, o yılların dilbilim çalışmalarında zirve noktasıdır. Buslayev tarafından geliştirilen, Kilise Slavcası ve eski Rus dillerinin öğrenim metodolojisine dair yeni bir tür kaynaştırma rehberidir. Bu, basitleştirilmiş veya uyarlanmış bir türden değil; yüksek bilimsel araştırma potansiyeline sahip bir çalışmadır (Nikitin, 2018, s. 192). “Rus dilinin Tarihsel Dilbilgisi” (Историческая грамматика русского языка) adlı kitap, Rus gramer düşünce tarihinde önemli rol oynar (Kondraşov, 2009, s. 86). Çalışma, daha sonra yukarıda belirtildiği üzere “Rus Dili Tarihsel Grameri Üzerine Deneme” adını alır. Bu çalışmanın materyali, XII–XIX. yüzyıllara ait yazarların eserlerinden alınan dil verileridir. Buslayev, yalnızca Rus dilinin geleneksel anlamlarının ve gramer sisteminin değişim mekanizmalarını göstermekle kalmayıp, aynı zamanda Rus yazarlarının, Arzamas çevresi² üyelerinin de dâhil olduğu, bireysel üslubunu da karakterize eder. Karşılaştırmalı-tarihsel yöntemin ve birçok somut örneğin kullanımı hem yabancı etkileri hem de konuşma dili etkisini, fonetik, kelime oluşumu, kelime bilgisi ve sözdizimi alanlarında ortaya çıkarmayı mümkün kılar (Zlobina, 2016, s. 136). Bu bağlamda akademik yaşamının erken dönemlerinde farklı dillerin grameri ile tanışması, Yunanca ve Latince öğrenmesi gibi detaylar Buslayev’i dilbilgisel çalışmalarında karşılaştırmalı yöneme sürükler.

Buslayev’in dilbilgisi çalışmalarında karşılaştırmalı yöntemi kullandığı Buslayev’in “Kilise-Slav ve Eski Rus Dillerinin Tarihsel Antolojisi” (Историческая хрестоматия церковнославянского и древнерусского языков) (1861) XIX. yüzyılın eğitim ve bilim literatüründe özel bir yere sahiptir. Bu eserle, ulusal filolojik eğitim sisteminin oluştuğu dönemde yayımlanır ve tarihi anıtların, halk arkaiklerinin, şarkıların, efsanelerin ve manevi-dünyevi içerikli el yazmalarının incelenmesi giderek daha fazla dikkat çeker. Bunların birçoğu yıllarca arşivlerde ve kütüphane koleksiyonlarında saklanır. Buslayev, akademisyen A. H. Vostokov'un eski anıtları yayımlama, eşsiz antik koleksiyonları açma ve bunları kamuoyuna sunma çağrısını adeta devralır. Buslayev, bu belgeleri bilimsel tartışmaların bağlamına dâhil ederek nadir belgeler ve halk sanatı eserleriyle geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasını sağlar, vatan sevgisini aşılamaaya çalışır, onları yeni aydınlatıcı geleneklerle eğitir (Nikitin, 2018, s. 182). Buslayev'in metadile yönelik düşünceleri, Slav dillerinin dilbilimsel düşünce gelişiminin modern konseptlerinin birçok ilkesini öngörür ve bu düşünceler, onun temel eseri “Kilise-Slav ve Eski Rus Dillerinin Tarihsel Antolojisi”nde yansıtılır. Eserde, XI. ve XII. yüzyıllara ait 135 Kilise Slavcası ve Eski Rus yazını anıtının parçaları sunulmakta olup, bunların büyük bir kısmı (69) ilk kez yayımlanır. Askeri eğitim kurumları için öğretim kılavuzu olarak belirtilmiş olan “Kilise-Slav ve Eski Rus Dillerinin Tarihsel Antolojisi” bilimsel bir derlemedir. Metinler, dilbilimcilere yönelik yazılı eserlerin gerektirdiği tüm grafik ve ortografik özelliklerle yeniden oluşturularak, önemli farklı okumalar ortaya koyulur. Ayrıca metin sonrası bölümler, Buslayev'in öğretim materyali türüne uygun olarak “tarihsel ve dilbilgisel notlar” olarak adlandırdığı, tam anlamıyla bilimsel bir yorum sunar (Kuzminova, 2018, s. 110).

² 1815 yılında kurulan Rus edebiyatı topluluğu (Panov, 2015, s. 179).

XIX. yüzyılın etkili bilimsel ekollerinden biri, akademisyen F. İ. Buslayev'in ekolüdür ve onun öğrencisi A. A. Şahmatov'dur. Yazarların bireysel üslubunun incelenmesi, tarihsel-edebi yöntem, yapı bilimciliği reddetme, anlam bilimi problemlerine, Rus gramerine ve diğer konulara dikkat etme gibi alanlarda yapılan çalışmalar, Buslayev ekolünün geleneklerini devam ettirir (Zlobina, 2016, s. 140). Buslayev, Rus halk kültürü, Rus halk şiiri sanatı ve eski Rus ikonografisi gibi yeni bilimsel çalışma alanları için kuramsal, estetik ve ahlaki temeller sunar. Ayrıca bu alanlarda temel eserler kaleme alır ve bu çalışmalar bugün bile geçerliliğini korur. Buslayev, bilimsel ekollerin ve yaklaşımların kurucusu olup arkasında çok sayıda öğrenci ve takipçi bırakır. Bunlar arasında A.N. Veselovski, A.N. Afanasyev, A.A. Potebnya, A.I. Kirpiçnikov ve N.P. Kondakov gibi isimler bulunur (Rarenko, 2019, s. 149).

Buslayev'in ortaya koyduğu ilgi çekici düşüncelerden biri ise; "Tüm kelimeler genel fikirlerin veya kavramların isimlerinden başka bir şey değildir, bu nedenle aynı kelime farklı nesnelere fikrini ifade edebilir." Fiilin özneye eklenmesiyle yargı oluşur. Yargı ise sözcüklerle ifade edilen bir cümledir. Yargının tüm gücü fiildedir. Fiilsiz yargı olamaz. Buslayev'e göre cümlede mantıken iki öge vardır: özne ve yüklem. Gramer açısından ise ana öğelerden ayrı olarak cümleyi açıklayan veya tamamlayan ikinci dereceden öğeler vardır (Kondraşov, 2009, s. 87). Buslayev, özne ve yüklemi temel öğeler, zarf ve nesne gibi öğeleri ise ikincil öğeler olduğunu ileri sürer.

Rus dilindeki araştırmalarına paralel olarak, Buslayev, yerli edebiyat sorunlarına da ilgi gösterir. 1850'li yıllarda halk şiiri ve eski Rus edebiyatı konularına yönelir. "Rusya ile İlgili Tarih ve Hukuk Bilgisi Arşivi" (Архив историко-юридических сведений, относящихся до России») dergileri, "Anavatan Notları" (Отечественные записки), "Moskvityanin" (Москвитянин), "Rus Habercisi" (Русский вестник), "Moskova Gazeteleri" (Московские ведомости) gibi yayınlarda "Ukrayna Şiirinin Epik İfadeleri Üzerine" (Об эпических выражениях украинской поэзии) (1850), "Epik Şiir" (Эпическая поэзия) (1851), "Rus Atasözleri" (Русские пословицы и поговорки) (1854), "Acı ve Talihsizlik Hikâyesi" (Повесть о Горе и Злосчастии) (1856), "Eski Rus Edebiyatı ve Sanatında Milliyetçilik Üzerine" (О народности в древнерусской литературе и искусстве) (1857), "Eski Rus Edebiyatında Halk Şiiri" (О народной поэзии в древнерусской литературе) (1859), "XI. ve XII. Yüzyıl Başlarındaki Rus Şiiri" (Русская поэзия XI и начала XII века) (1859) başlıklı makaleleri yayımlanır. Bu makaleler daha sonra "Rus Halk Edebiyatı ve Sanatının Tarihsel İncelemeleri" (Исторические очерки русской народной словесности и искусства) (1861) başlıklı iki ciltlik çalışmasında toplanır. Buslayev'in halk bilimi üzerine sonraki çalışmaları, "Halk Şiiri. Tarihsel İncelemeler" (Народная поэзия. Исторические очерки) (1887) kitabında derlenir. Bu çalışmalardan "Rus Ruhsal Şiirleri" (Русские духовные стихи) (1861) ve "Rus Kahramanlık Destanı" (Русский богатырский эпос) (1862) makaleleri, halk biliminin gelişiminde özel bir öneme sahiptir. Buslayev'in geç dönem çalışmalarından, "Halk Yaşamı ve Şiirinin Karşılaştırmalı İncelemesi" (Сравнительное изучение народного быта и поэзии) (1872–1873) makalesi, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğindeki temel mitolojik teorilere eleştirel bir bakış sunması açısından ilgi çekicidir. Buslayev'in edebiyat tarihine dair geç dönem araştırmaları, "Boş Zamanlarım" (Мои досуги) (Moskova, 1886. Cilt 1–2) adlı kitabında toplanır (Rarenko, 2019, s. 147). Bununla birlikte Buslayev, Rus sanat biliminin önde gelen temsilcilerinden biridir. Buslayev'in görüşleri özellikle "Rus İkonografisi

Üzerine Genel Kavramlar” (Общие понятия о русской иконописи) (1866) adlı çalışmasında kendini gösterir (Obraztsova, 2008, s. 16).

Buslayev, çok çeşitli ilgi alanlarına sahip bir bilim insanı olarak karşımıza çıkar. Filoloji dışında, eski Rus ikonografisi, minyatürler ve süsleme sanatı üzerinde de çalışmalar yapar. Bu alandaki en önemli eserlerinden bazıları şunlardır: "Rus Resminin Genel Kavramları" (Общие понятия о русской живописи) (1866) ve "Rus Yüz Apokalipsisi. 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Rus El Yazmalarında Yüz Apokalipsislere Dair Görsellerin Derlemesi" (Русский лицевой апокалипсис. Свод изображений из лицевых апокалипсисов по русским рукописям с XVI века по XIX-й) (1884). (Rarenko, 2019, s. 149).

Tüm dilbilimsel, edebiyat ve mitoloji çalışmaları dışında Buslayev yaşamını ve deneyimlerini "Anılarım" başlıklı çalışmada aktarır. Bu kitap, bilim insanının 70 yaşına geldiğinde görme yetisi büyük ölçüde bozulduğu için arkadaşlarına dikte ettirdiği yaşam öyküleridir. "Anılarım" adlı eser, üç yıllık bir çalışma sonucunda ortaya çıkar ve 1890, 1891 ve 1893 yıllarında "Vestnik Yevropı" dergisinde yayımlanır, ardından Moskova'da G. Lisker ve A. Geshel'in matbaasında ayrı bir kitap olarak basılır. Kitap, 387 sayfadan oluşur ve 13 bölümden meydana gelir. Her biri belirli bir tarihsel dönem kapsar: yazarın çocukluk dönemi ve eğitimi (bölümler I-IX); yazarın İmparator I. Nikolay dönemindeki faaliyetleri (bölümler X-XVI); yazarın İmparator II. Aleksandr dönemindeki faaliyetleri (bölümler XVII-XXX) (Obraztsova, 2008, s. 19). Buslayev'in dilbilim, edebiyat ve sanat tarihi gibi farklı alanlarda ortaya koyduğu çalışmaların yanı sıra, "Anılarım" başlığıyla yazdığı otobiyografik eseri de onu daha yakından tanımamızı sağlayan bir başyapıttır.

1881 yılında, sağlık durumu nedeniyle üniversitedeki öğretim görevini bırakmak zorunda kalan Buslayev, 1888 yılına kadar eski kutsal kitaplardaki minyatürlerin özel bilimsel incelemesiyle ilgilenir. 1884 yılında, Eski Yazılar Meraklısı Derneği, Buslayev'in "Rus Yüz Apokalipsisi Üzerine" (О русском лицевом апокалипсисе) adlı yaptığı araştırmayı ve bir çizim albümünü, Sergey Dmitriyeviç Şeremetyov'un mali desteğiyle yayımlar (Rarenko, 2019, s. 148). Tüm bu bilgiler ışığından Buslayev'in son nefesine kadar çalışmalar yapmaya devam ettiğini ve bilime büyük katkı sağladığını söylemek mümkündür.

SONUÇ

Fedor İvanoviç Buslayev, dilbilim, edebiyat, halk kültürü ve sanat tarihi gibi birçok farklı alanda derinlemesine çalışmalar yapmış, çok yönlü bir bilim insanıdır. Hem dilbilim ve edebiyat hem de sanat ve halk kültürü alanındaki çalışmalarıyla sadece Rusya'da değil, uluslararası alanda da önemli bir etki bırakır. Buslayev'in karşılaştırmalı dilbilim ve halk edebiyatı üzerine yaptığı araştırmalar, günümüzde de değerini koruyan bilimsel katkılar olarak kabul edilir.

Buslayev'in edebiyat ve dil ilişkisini vurgulayan pedagojik yaklaşımı, Rus dilinin öğretimine ve gelişimine yaptığı katkılar ile yenilikçi bir eğitim modeli oluşturur. Ayrıca, öğrencileri ve yetiştirdiği bilim insanları üzerinde bıraktığı etki, onun eğitimdeki başarısını ve kalıcı mirasını gösterir. Buslayev, hayatındaki zorluklara rağmen bilimsel çalışmalara olan adanmışlığı ve disiplinler arası yaklaşımı sayesinde bilim dünyasında saygın bir yer edinir. Buslayev'in hayatı boyunca süren bilimsel üretkenliği ve dil ile kültürün bir bütün olarak ele alınması gerektiğini

savunan kapsamlı yaklaşımı, Slav dünyasının bilimsel düşüncesine kalıcı bir miras bırakır. Onun çalışmaları, yalnızca döneminin akademik dünyasında değil, günümüzde de dilbilim ve halk bilimi araştırmaları için değerli bir kaynak olmaya devam eder.

Fedor İvanoviç Buslayev'in Temel Çalışmaları

1. Buslayev, F.İ. (1863). Rus Dilinin Tarihsel Dilbilgisi (Историческая грамматика русского языка, составленная Ф. Буслаевым). Moskova: Univ. Tip.
2. Buslayev, F. İ. (1861). Kilise Slavcası ve Kadim Rus Dillerinin Tarihsel Antolojisi (Историческая хрестоматия церковнославянского и древнерусского языков). Moskova: Univ.tip.
3. Buslayev, F. İ. (1861). Rus Halk Edebiyatı ve Sanatının Tarihi Eskizleri (Исторические очерки русской народной словесности и искусства). Sankt Petersburg: Издание Д.Е. Кожанчикова: Типогр. товарищества «Общественная польза».
4. Buslayev, F. İ. (1917). F.I. Buslayev'in El Yazmalarındaki Rus Süslemeleri üzerine Tarihsel Eskizler (Исторические очерки Ф.И. Буслаева по русскому орнаменту в рукописях). Petrograd: Отд-ние рус. яз. и словес. акад. Наук.
5. Buslayev, F. İ. (1905). Rus Edebiyatı Tarihi. İmparator Ekselansları Veliaht Prens Nikolay Aleksandroviç'e Verilen Dersler 1859-1860 (История русской литературы. Лекции, читанные его императорскому высочеству наследнику цесаревичу Николаю Александровичу 1859-1860).
6. Buslayev, F. İ. (1897). Anılarım (Мои воспоминания). Moskova: V. g. fon- Bool.
7. Buslayev, F. İ. (1886). Boş Zamanlarım (Мои досуги). Moskova: В Синод. тип.
8. Buslayev, F. İ. (1887). Halk Şiiri: F. İ. Buslayev'in Tarihsel Denemeleri (Народная поэзия: Исторические очерки орд. акад. Ф.И. Буслаева). Sankt- Petersburg: тип. Имп. АН.
9. Buslayev, F. İ. (1848). Hıristiyanlığın Slav Dili Üzerindeki Etkisi Üzerine: Ostromirovo İncil'i Üzerine Dil Tarihi Denemesi (О влиянии христианства на славянский язык: Опыт истории языка по Остромирову Евангелию) Yüksek lisans tezi. Moskova: Унив. тип.
10. Buslayev, F. İ. (1844). Ana Dilin Öğretimi (О преподавании отечественного языка) Moskova: Унив. Тип.
11. Buslayev, F. İ. (1858). Eski Edda'nın Sigurd Hakkındaki Şarkıları ve Murom Efsanesi: (Halk Şiiri Tarihi Derslerinden Dört Ders). (Песни древней Эдды о Зигурде и Муромская легенда: (Четыре лекции из курса об истории нар. поэзии), Atenev dergisi, 4, s. 191-229.
12. Buslayev, F. İ. (1870). Rus Antolojisi: Tarihî, Edebî ve Dilbilgisel Açıklamalarla, Sözlük ve Dizin ile Birlikte Kadim Rus Edebiyatı ve Sözlü Halk Sanatının Eserleri (Русская хрестоматия: Памятники древнерусской литературы и на родной словесности, с историческими, литературными и грамматическими объяснениями, с словарем и указателем: Для средних учебных заведений), Moskova: tip. Graçeva.
13. Buslayev, F. İ. (1884). Rus El Yazmalarına Göre 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Resimli Vahiy Kitaplarından Derleme (Свод изображений из лицевых апокалипсисов по русским рукописям с XVI-го века по XIX-й.) Moskova: Sinod. Tip.

14. Buslayev, F. İ. (1908, 1910, 1930). F. İ. Buslayev'in Denemeleri. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Üzerine Denemeler. (Сочинения Ф.И. Буслаева. Сочинения по археологии и истории искусства). (3 cilt). Birinci ve ikinci cilt- St. Petersburg: Отд. рус. яз. и словесности Имп. акад. Наук 2. Üçüncü cilt: Leningrad: Акад. наук СССР.
15. Buslayev, F. İ. (1873). Kilise Slavcası ile Yakınlaştırılmış Rus Grameri Ders Kitabı, Dilbilgisel Çözümleme Örnekleriyle Birlikte: Orta Öğretim Kurumları İçin" (Учебник русской грамматики, сближенной с церковнославянской, с приложением образцов грамматического разбора: Для средних учебных заведений). Moskova: в Унив.
16. Buslayev, F. İ. (1896). Moskova Üniversitesi Tarihinden Bölümler (Эпизоды из истории Московского университета). Moskova.

Fedor İvanoviç Buslayev Üzerine Yapılan Başlıca Çalışmalar

1. Berezin, F. M. (1984).F. İ. Buslayev'in Çalışmalarının Karşılaştırmalı Tarihi Dilbilimin Gelişimi için Önemi (Значение трудов Ф.И. Буслаева для развития сравнительно исторического языкознания), Dilbilimsel Öğretiler Tarihi (История лингвистических учений) ed. Berezin F. M. (Moskova: Vısşaya şkola. s.62-63.
2. Berezin, F. M. (1984).F. İ. Buslayev'in Çalışmalarında Genel Dilbilim Sorunu (Общезыковедческая проблематика в трудах Ф.И. Буслаева), Dilbilimsel Öğretiler Tarihi (История лингвистических учений) ed. Berezin F. M. (Moskova: Vısşaya şkola. s.60-62.
3. Yazıkov, D. (1897). Fedor İvanoviç Buslayev. (Федор Иванович Буслаев), Russkiy vestnik, No:9, s.379.
4. Şahmatov, A. A. (1898). Rus Dilinin Tarihsel İncelemesinin Kurucusu Olarak Buslayev (Буслаев как основатель исторического изучения русского языка), "F.İ. Buslayev Hakkında Dört Konuşma, 21 Ocak 1898'de Komenskiy Bölümü Toplantısında Okunan..." (В кн.: Четыре речи о Ф. И. Буслаеве, читанные в заседании От дела Коменского 21-го января 1898 года...) ed. A.A. Şahmatov, St. Petersburg. S.7-16.
5. Nikitin, O. V. (2018). Fedor İvanoviç Buslayev ve Ana dili (Doğumunun 200. Yıldönümüne Armağan) (Федор Иванович Буслаев и язык Отечества (к 200 летию со дня рождения). Russkaya reç, s.48-56.
6. Miller, V. F. (1898). Fedor İvanoviç Buslayev'in Eserleri (Памяти Федора Ивановича Буслаева,) Fedor İvanoviç Buslayev'in Eserleri (Памяти Федора Ивановича Буслаева) ed. Miller V. F. s.5-42.
7. Çurmayeva, N. V. (1984). F. İ. Buslayev. Öğrenciler için Kitap (Ф. И. Буслаев. Книга для учащихся.) Moskova: Prosveşçenie.
8. Selivanov, F. M. (1968). .İ. Buslayev'in Teorik Görüşlerinin Evrimi Üzerine (Doğumunun 150. Yıldönümüne Armağan) (К вопросу об эволюции теоретических взглядов Ф.И. Буслаева (к 150летию со дня рождения), No: 2.
9. Azbelev, S. N. (1991). F.İ. Buslayev ve Öğrencileri: Halk Destanının Tarihi ve Günlük Yaşam Temelleri Üzerine (Ф. И. Буслаев и его ученики об историко-бытовых основах народного эпоса), Russkaya literatura.

KAYNAKÇA

- Buslayev, Fedor İvanoviç (1897). *Moi vospominaniya*. Moskova: V. G. fon- Boolya.
- Buslayev, Fedor İvanoviç (1941). *O prepodavanii oteçestvennogo yazıka*. Moskova.
- Kondraşov, Nikolay Andreyeviç (2009). *İstoriya lingvistiçeskih učeniy*. Moskova: Knijny dom "LİBROKOM"
- Kuzminova, Yelena Aleksandrovna (2018). "F. İ. Buslayev i istoriya slavyanskoy grammatičeskoj traditsii", *Stephanos*, 30(4), 109-117.
- Nikanorova, Ye. B. (Ed.). (1991). *1 Marta 1881 goda: Kazn imperatora Aleksandra II*. Lenizdat.
- Nikitin, Oleg Viktoroviç (2018). "Akademik F.İ. Buslayev i ego "İstoriçeskaya hristomatiya tserkovnoslavyanskogo i drevnerusskogo yazıkov", *Studia Slavica Hung*, 63(2), 181-197.
- Obraztsova, Vera Vasilyevna (2008). "F. İ. Buslayev: Filolog, iskusstvoved, pedagog", *Mir çeloveka*, 3, 12.
- Panov, Sergey (2015). İz literaturnoy poçtı "Arzamas". *Literaturnoe obščestvo "Arzamas": istoriya i sovremennost*. Moskova.
- Rarenko, Mariya Borisovna (2019). "Fedor İvanoviç Buslayev: K 200-letiyu rojdeniya", *Literaturovedçeskiy jurnal*, 45, 116-154.
- Zlobina, Nadejda Fedorovna (2008). "F.İ. Buslayev- Uçitel A.N. Veselovskogo", *Prepodavatel XXI. vek.*, 1, 69-73.
- Zlobina, Nadejda Fedorovna (2016). Problema izmeneniya grammatičeskoj sistemı russkogo yazıka v konferetsiyah F.İ. Buslayeva, V.V. Vinogradova. Sbornik nauçnih statey po materialam Mejdunarodnoy nauçnoy konferentsii "XIV Vinogradovskie çteniya" (Moskova, 16-17 Ekim, 2015) Tom.1. ed. Ye. S. Yarıgina ve Ye. Yu. Geymbuh. Moskova: Moskovskiy gorodskoy pedagogičeskiy universitet.